

ВІДГУК
офіційного опонента
професора кафедри соціальних технологій
Житомирського державного університету імені Івана Франка,
доктора педагогічних наук, професора **СЕЙКО Наталії Андріївни**
на дисертацію **ОПАНАСЕНКО Оксани Віталіївни**
на тему: **«Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери
до роботи з молоддю у територіальних громадах»,**
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»
галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Актуальність обраної проблеми дослідження та зв'язок з відповідними планами галузей науки. У зв'язку із соціально-політичними змінами, які відбуваються в українському суспільстві, зокрема реформа децентралізації влади, що відбулася в Україні, внесення змін в адміністративно-територіальний устрій країни (визначення нової територіальної основи організації влади – об'єднаної територіальної громади), в умовах розбудови соціального суспільства головним завданням підготовки фахівців у ЗВО для соціально-педагогічної роботи є забезпечення її фундаменталізації, посилення наукової, професійної та практичної складових, оскільки територіальні громади залишаються матеріальною та духовною основою буття українського народу, джерелом менталітету, моральності та оберегом духовної пам'яті. Нині територіальні громади за рівнем свого розвитку залишаються мало привабливими для молоді внаслідок численних соціальних проблем – безробіття, погано розвиненої інфраструктури, неорганізованого дозвілля тощо. Як наслідок, зазначені проблеми спричиняють появу різного роду негативних асоціальних явищ: пияцтво, наркоманія, злочинність, агресивна поведінка, насилля, аутоагресія, суїцид. Водночас, модель об'єднаних територіальних громад є досить ресурсно потужною, щоб поступово вирішити названі проблеми й позитивно впливати на розвиток громадянського суспільства в Україні. Наявність в територіальних громадах соціальних працівників, педагогів, працівників культури сприяє означеному розвитку.

Отже, необхідність вирішення проблеми підготовки соціальних працівників до роботи з молоддю в об'єднаних територіальних громадах свідчить про актуальність теми дисертації Оксани Опанасенко.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри управління та освітніх технологій Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою «Розвиток педагогічної майстерності викладача закладу вищої освіти в умовах освітніх трансформацій» (державний реєстраційний номер 0118U004694).

У дисертації представлено всі необхідні рівні **наукової новизни** отриманих у процесі дослідження результатів. До найбільш істотних наукових результатів, що вперше

представлено в дисертації Оксани Опанасенко варто віднести: теоретичне обґрунтування сутності діяльності фахівця соціальної сфери у територіальних громадах та визначення стану підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; аналіз сутності понять: «професійна підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах»; розробку та апробацію моделі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, що складається з блоків: цільового, змістовно-процесуального, оцінно-результативного.

Таким чином, до **основних наукових здобутків**, отриманих особисто Оксаною Опанасенко у процесі дослідження, можна віднести:

1. Ретельний теоретичний аналіз основних засад професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.
2. Розробку та експериментальну перевірку структурної моделі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.
3. Характеристику педагогічних умов професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.
4. Авторську методику професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Таким чином, оцінка змісту дисертації Оксани Опанасенко «Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах» дозволяє говорити про те, що мета дисертації в ході виконання дослідження була загалом досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею. Дисертація за характером і змістом розкритих питань є новітнім комплексним та системним дослідженням проблематики підготовки соціальних працівників до роботи з молоддю, за результатом якого авторкою сформовано низку нових теоретичних і практичних положень, висновків та рекомендацій. Висновки та рекомендації аргументовано результатами власних досліджень, вони відповідають меті та поставленим завданням дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація викладена на 361 сторінці, ілюстрована 13 таблицями та 4 рисунками. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

Аналіз структури дисертації дозволяє зробити висновок про наявність розділів, передбачених вимогами МОН України. Зокрема, у вступі вичерпно описано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, наукове і практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувачки, публікації авторки.

Для виконання завдань дослідницького пошуку дисертанткою було використано оптимальний і достатній комплекс методів наукового пізнання: аналіз, синтез – для вивчення

навчально-нормативної документації та психолого-педагогічної літератури з визначення рівня розробленості досліджуваного питання; порівняння, зіставлення – з метою порівняння підходів дослідників до розв’язання проблеми, визначення напрямів наукових розвідок та обґрунтування понятійно-категоріального апарату; моделювання – для розробки моделі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; тестування, анкетування, спостереження, бесіди – з метою визначення рівня підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; педагогічний експеримент – для експериментальної перевірки ефективності розробленої методики підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; математичної статистики – для опрацювання експериментальних даних і з метою забезпечення вірогідності та об’єктивності отриманих результатів дослідження; графічні – для ілюстрації та порівняння результатів експерименту в графічних формах і таблицях.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Отримані авторкою результати мають значення для розвитку вітчизняної науки і практики. Практичне значення одержаних дисертанткою результатів полягає у розробці методики підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах та у впровадженні її в освітній процес закладів вищої освіти як нового змісту підготовки фахівців соціальної сфери відповідно до етапів та педагогічних умов структурної моделі; в удосконаленні змісту дисциплін «Соціальна робота з сім’ями, дітьми та молоддю», «Організація дозвілєвої діяльності», «Соціальна робота з різними групами клієнтів», «Теорія соціальної роботи», «Технології соціальної роботи» з відповідним програмно-методичним забезпеченням їх вивчення з урахуванням особливостей соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах; розробці педагогічного супроводу фахових дисциплін щодо використання дидактичних організаційних форм і методів, зокрема: методів активного, інтерактивного, проблемного, імітаційного та особистісно-орієнтованого розвивального навчання, новітніх інформаційних, ігрових, проєктних та інших технологій, а також у вдосконаленні практичного навчання на основі запропонованої програми практичної підготовки фахівців соціальної сфери щодо роботи з молоддю у територіальній громаді.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Структура дисертації є методологічно обґрунтованою й логічною. Дисертація і анотація написані й оформлені згідно з нормативними вимогами. Стиль викладу й аналізу результатів дослідження, наукових положень і висновків є обґрунтованим на теоретичному і методологічному рівнях.

У *вступі* дисертанткою чітко сформульовано концептуальну ідею дослідження, обґрунтовано його науковий апарат, представлено сукупність методів дослідження, подано

відомості про наукову новизну, практичну значущість, апробацію та публікації за темою дисертації.

У *першому розділі* «Теоретичні та практичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах» визначено специфіку організації і реалізації соціальної роботи у територіальній громаді та особливості професійної діяльності фахівця соціальної сфери у територіальній громаді; здійснено аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблеми професійної підготовки фахівців соціальної сфери з молоддю; розкрито зміст понять «професійна підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах».

Дисертанткою з'ясовано, що значні здобутки в підготовці студентів до роботи у територіальних громадах мають зарубіжні країни (США, Велика Британія, Франція, Швеція та ін.). Встановлено, що в останні десятиліття в зарубіжних закладах вищої освіти дедалі більше активізується процес залучення студентів до соціальної роботи, соціально-педагогічної діяльності з молоддю на локальному рівні.

У *першому розділі* здобувачкою зосереджено увагу на тому, що важливим напрямом удосконалення навчання в системі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери для роботи з молоддю у територіальних громадах є впровадження активних методів, до яких належать ігрові форми та методи проведення занять: ділові і рольові ігри, проблемні завдання, методи аналізу конкретних ситуацій, дискусії, мозкові штурми, тренінги, соціально-педагогічні тренінги.

У *другому розділі* «Моделювання процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах» розроблено структурну модель підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, яка відображає взаємодію основних блоків: цільового, змістовного, процесуального, оцінно-результативного. Визначено педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери з молоддю у територіальних громадах, а саме: формування мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності, спрямованої на роботу з молоддю в територіальних громадах; розвиток професійних компетентностей майбутніх фахівців через інтеграцію репродуктивних, активних та інтерактивних методів навчання; організація поетапної практичної підготовки фахівців соціальної сфери з акцентом на активну взаємодію з молоддю в реальних умовах територіальних громад.

У *другому розділі* дисертанткою запропоновано методiku підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах як новий зміст підготовки фахівців соціальної сфери в єдності цільового, змістового, процесуального та оцінно-результативного складників. Завданнями запропонованої методики, як свідчить

текст дисертації, передбачено: формувати мотивацію студентів до оволодіння знаннями, вміннями і навичками соціальної, соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах; сприяти розвитку особистісних якостей, необхідних для успішної соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах, засвоєнню студентами обсягу теоретичних знань щодо змісту роботи з молоддю у територіальних громадах; навчити застосовувати техніки і прийоми соціально-педагогічної діяльності, актуальні для дітей та молоді у територіальних громадах; формувати у майбутніх фахівців готовність до здійснення професійної діяльності з молоддю у територіальних громадах.

У *третьому розділі* «Експериментальна перевірка ефективності підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах» авторкою здійснено педагогічну діагностику критеріїв підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. Відзначено, що на констатувальному етапі відбувалося формування контрольної та експериментальної груп, перевірялися вихідні положення експерименту. Під час формувального етапу здійснювався цілеспрямований вплив на студентів експериментальної групи; визначалися показники, за якими встановлюється рівень підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; проводилася статистична обробка отриманих даних.

За результатами констатувального етапу експерименту дисертанткою встановлено переважання низького та достатнього рівнів підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; доведено, що за встановленими показниками студенти контрольної та експериментальної груп мають статистично однакові рівні підготовки до роботи з молоддю у територіальних громадах. Отримані результати формувального експерименту показали якісні зміни у всіх виділених показниках при підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. Цим було доведено ефективність запропонованої Оксаною Опанасенко методики з підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах та обґрунтованих педагогічних умов, що також практично було підтверджено в результаті дослідно-експериментальної перевірки.

Висновки до розділів і загальні висновки дисертації є обґрунтованими, логічно зв'язаними із процесом поетапного виконання завдань і реалізації мети дослідження. Зміст дисертації відзначається змістовою завершеністю, цілісністю, влучною аргументацією фактів. Заслуговує схвалення належна апробація результатів дослідження на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Публікації Оксани Опанасенко відображають усі основні положення дисертації.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні положення дисертації викладено в 22 публікаціях,

з яких 10 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, стаття у науковому виданні іншої держави, 11 тез наукових доповідей.

Висновки й результати дослідження доповідалися на зарубіжних, міжнародних, всеукраїнських конференціях і форумах, де здійснювалася апробація дисертаційного дослідження. Характер наукових публікацій, у яких відображено окремі положення й результати проведеного дослідження, повною мірою відображає проблему професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії.

З огляду на це, можна стверджувати, що кількість і якість опублікованих Оксаною Опанасенко наукових праць є достатньою, дисертація пройшла належну апробацію і є самостійною науковою працею.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. У дисертації Оксани Опанасенко відсутні порушення академічної доброчесності. У дослідженні повною мірою дотримуються вимоги щодо посилань на літературні джерела. Використання ідей, результатів та текстів інших авторів містить посилання на відповідне джерело інформації.

Дискусійні положення та зауваження. Як усяка наукова праця, присвячена дослідженню недостатньо вивчених міждисциплінарних наукових феноменів, дисертація Оксани Опанасенко містить певні дискусійні положення, а відтак хотілося б уточнити й конкретизувати бачення автора щодо деяких із них:

1. Мета дослідження передбачає наукову обґрунтування, експериментальну перевірку дієвості методики професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, що не викликає застережень. Однак у змісті дисертаційного дослідження спроектовано й експериментально перевірено також структурну модель і педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю в ОТГ. На мою думку, варто було б внести їх до формулювання мети дослідження, оскільки це вагомий результат дослідницької діяльності дисертантки.

2. Як свідчить матеріал розділу 1 та висновки до нього, дисертантка зосередила увагу на двох базових поняттях теми дослідження – «готовність до професійної діяльності майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальній громаді» та «професійна компетентність соціального працівника» (підрозділ 1.2). Вважаю, що аналіз цих базових понять здійснений дещо поверхово і потребує більш глибокого опрацювання, оптимально – у вигляді окремого підрозділу розділу 1.

3. У підрозділі 2.2 дисертантка досить детально обґрунтувала педагогічні умови підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. Водночас формулювання третьої педагогічної умови – *«організація поетапної практичної підготовки фахівців соціальної сфери з акцентом на активну взаємодію з молоддю в реальних умовах територіальних громад»*, на мою думку, мала би бути більш повно представлена

в змісті структурної моделі підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з молоддю в територіальній громаді, особливо, якщо йдеться про організацію сукупності виробничих практик у змісті професійної підготовки.

4. Як свідчить текст підрозділу 3.2, програма експериментального дослідження реалізовувалася в кількох провідних закладах вищої освіти України, які здійснюють підготовку майбутніх соціальних працівників. Враховуючи, що таких ЗВО було залучено п'ять (Національний університет біоресурсів і природокористування України (72 студенти), Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (52 студенти), Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (86 студентів), Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (40 студентів), Київський національний університет імені Тараса Шевченка (64 студенти), Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (73 студенти), кількість учасників експерименту видається не зовсім достатньою – 387 осіб. Варто було би в тексті визначити основні чинники, що вплинули на таку кількість учасників контрольної та експериментальної груп.

5. У процесі розробки програми педагогічного експерименту дисертантка спиралася на необхідність визначити рівень (високий, середній, достатній, низький) професійної підготовки соціальних працівників до роботи з молоддю в ОТГ, що, звісно, відображає авторську дослідницьку позицію Оксани Опанасенко. Проте, зважаючи на сукупність використаних авторкою наукових підходів та здійснений аналіз базових понять дослідження (див. підрозділ 1.2 – аналіз поняття професійної компетентності), логічно було визначати вплив авторських моделі, педагогічних умов та методики на формування відповідного рівня *готовності чи компетентності* майбутніх соціальних працівників до роботи з молоддю в територіальних громадах. Тим більше, що у висновку до підрозділу 1.2 якраз і зазначено про мету професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, цит.: «можемо виокремити мету професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах: *високий рівень готовності до майбутньої професійної діяльності* в результаті оволодіння соціально-педагогічними знаннями, уміннями, навичками до роботи з молоддю у територіальній громаді», а також подано формулювання визначення поняття «готовність до професійної діяльності майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальній громаді».

Загальний висновок. На підставі проведеного аналізу дисертаційного дослідження можна констатувати, що дисертація Опанасенко Оксани Віталіївни на тему: «Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах» характеризується належним рівнем наукової новизни та практичної значущості отриманих результатів. За достовірністю та повнотою висвітлення у публікаціях дисертаційне

дослідження є самостійним, цілісним, завершеним, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами), а Опанасенко Оксана Віталіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Офіційний опонент професор кафедри соціальних технологій Житомирського державного університету імені Івана Франка, доктор педагогічних наук, професор Наталія СЕЙКО